

De *be*-werkwoorden in kaart gebracht

Een corpusstudie naar het gebruik, de productiviteit
en de betekenis van het prefix *be*-

Ann-Sophie Vrielynck
(FNRS – Université de Liège/Universiteit Antwerpen)

Introductie

Het prefix *be-*

“Met het onbeklemtoonde voorvoegsel, of prefix, *be-* worden overgankelijke werkwoorden gevormd van andere werkwoorden, van adjectieven, en van substantieven [...].” (ANS)

Be-werkwoorden (vorming)

“Met het onbeklemtoonde voorvoegsel, of prefix, *be-* worden overgankelijke werkwoorden gevormd van andere **werkwoorden, van adjectieven, en van substantieven** [...].” (ANS)

[*be-V*]_v : **beluisteren, beantwoorden**

→ productief

[*be-A*]_v : **beangstigen, bemoeilijken**

→ niet productief (*ver-*)

[*be-N*]_v : **bebossen, beïnvloeden, beboteren**

→ productief

Be-werkwoorden (transitiviteit)

“Met het onbeklemtoonde voorvoegsel, of prefix, *be-* worden **overgankelijke werkwoorden** gevormd van andere werkwoorden, van adjectieven, en van substantieven [...].” (ANS)

➤ ‘applicatiefmarkeerder’ (cf. Peterson 2007: 1; Zúñiga & Creissels 2024: 4)

Bv. *Hij klimt (op de berg).* (itr.) → *Hij **beklimt** de berg.* (tr.)

! Uitzonderingen: *bestaan, bevallen, zich bedrinken*, etc.

Be-werkwoorden (semantiek?)

- “louter grammaticaal morfeem” (Norde & Van Goethem 2015: 126)
- “semantische nuances” (Audring 2015; Van Dale 2022; ANS)

[*be-N*] : ‘voorzien van N’ (bv. *bekransen*)

[*be-A*] : ‘A maken’ (bv. *beveiligen*)

[*be-V*] : ‘richten van de handeling op een bepaalde zaak’ (bv. *begieten*)

! Uitzonderingen: i) niet-transparant/gelexicaliseerd (*be*ginnen*, *be*slissen*, *bevallen*), ii) bij alternanties: onduidelijkheid

Pilootstudie

Onderzoeksvragen

➤ Systematisch, corpusgebaseerd overzicht van alle *be*-werkwoorden

1. Van welke woordsoorten kunnen *be*-werkwoorden worden afgeleid?
Welke van deze afleidingen komen het meest frequent voor?
2. In welke gevallen heeft het prefix *be*- een transitiverende functie?
3. Welke *be*-werkwoorden alterneren met een corresponderend basiswerkwoord?
4. Wat is het semantisch effect van *be*- wanneer het alterneert met een (in)transitief basiswerkwoord? → hypothesevorming

Methodologie

- **SoNaR-corpus** (Instituut voor de Nederlandse Taal 2015)
 - + representatieve weergave van hedendaags geschreven Nederlands
 - + Alpino-parses (van Noord 2006)
- **Stap 1: lijst alle *be*-werkwoorden**
 - Zoekopdracht: “woordsoort = werkwoord” en “lemma begint met *be*-”
 - ! Handmatige controle, want fouten (bv. *beker_match*, *bekilimmen*)
 - **427 ww. in totaal**
 - + extractie alle (unieke) attestaties & automatisch identificeren van patiens (DO/PO) en adjuncten

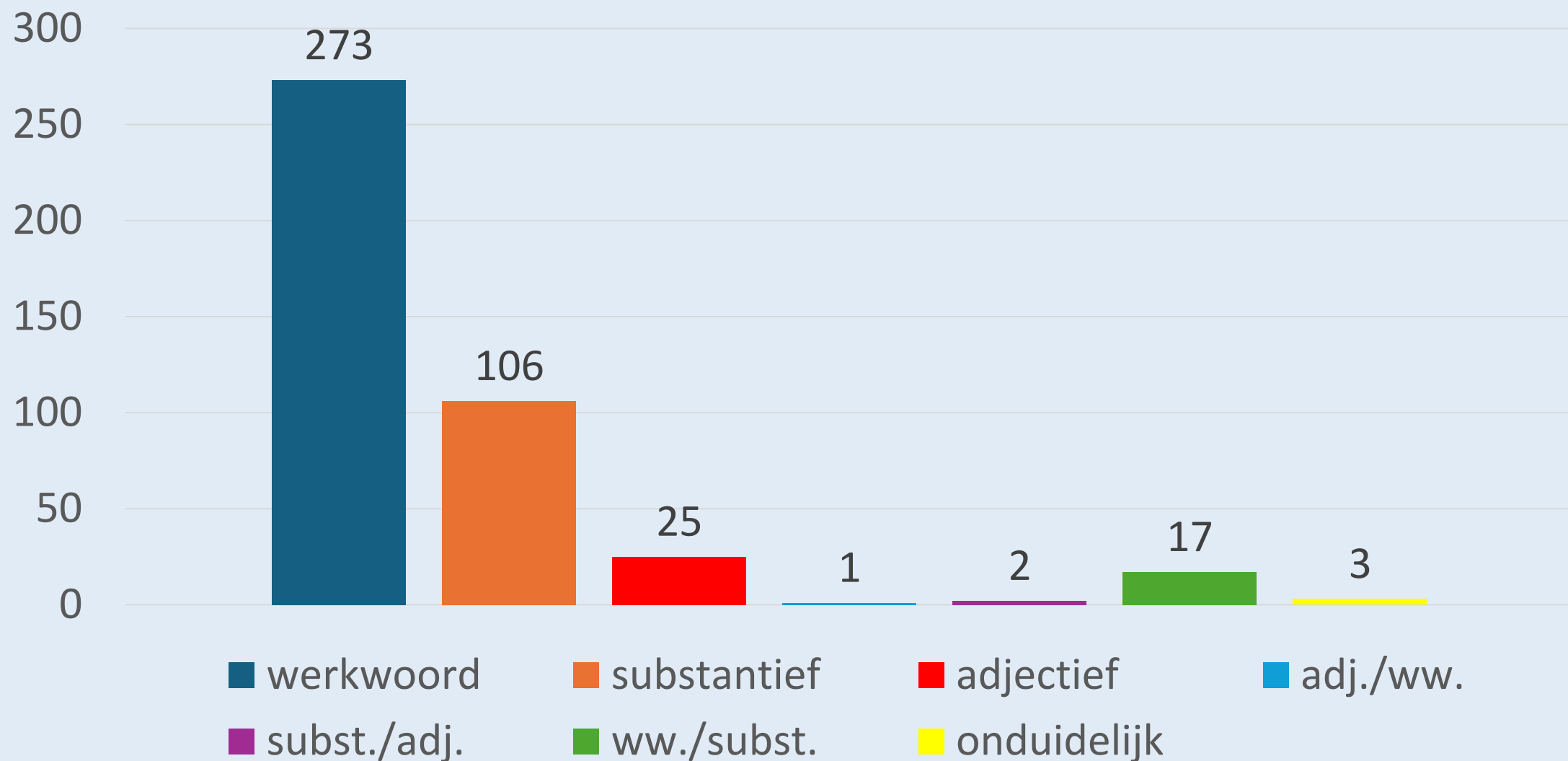
Methodologie (2)

- **Stap 2: woordsoort grondwoord**
 - Zoekopdracht: “woordsoort = werkwoord” en “zelfde lemma als *be-* werkwoord zonder *be-*” (bv. ~~*be*~~*luisteren*)
 - ! Controle adhv historische/etymologische woordenboeken (cf. De Vries & te Winkel 1851; de Vries et al. 1971; Van Veen & van der Sijs 1997; Debrabandere 2010; van der Sijs 2010; Philippa et al. 2018)

Methodologie (3)

- **Stap 3: transitiviteit**
 - Per ww. unieke waarden van syntactische parameter (*sc*)
- **Stap 4: alternantiebepaling**
 - Def. alternantie = “keuze voor taalgebruiker” (Pijpops 2020: 286)
 - Implicatie: zekere semantische overlap in argumenten (Pijpops 2019: 49-50; Lenci 2012: 4-9) → 3 gedeelde patiens of adjuncten
 - ! Handmatige controle

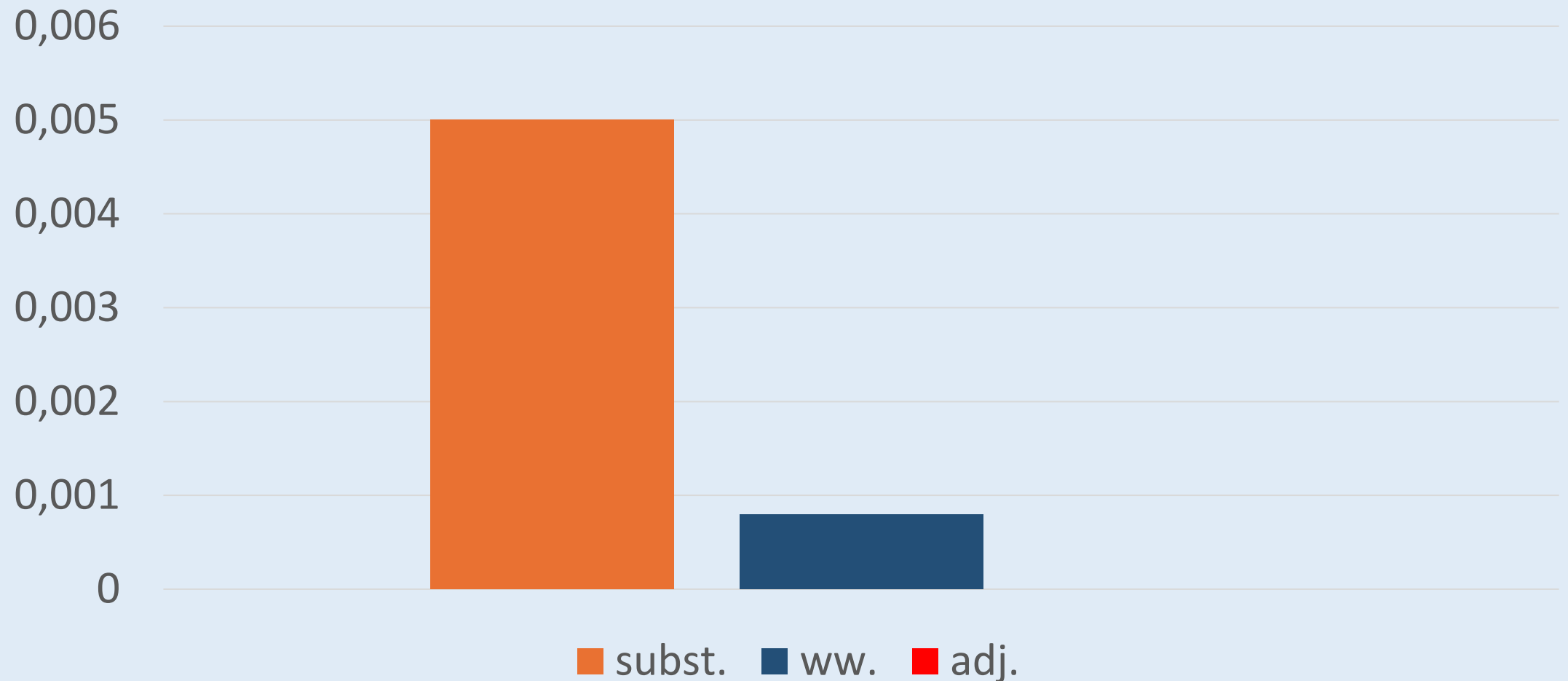
Resultaten: woordsoort grondwoord

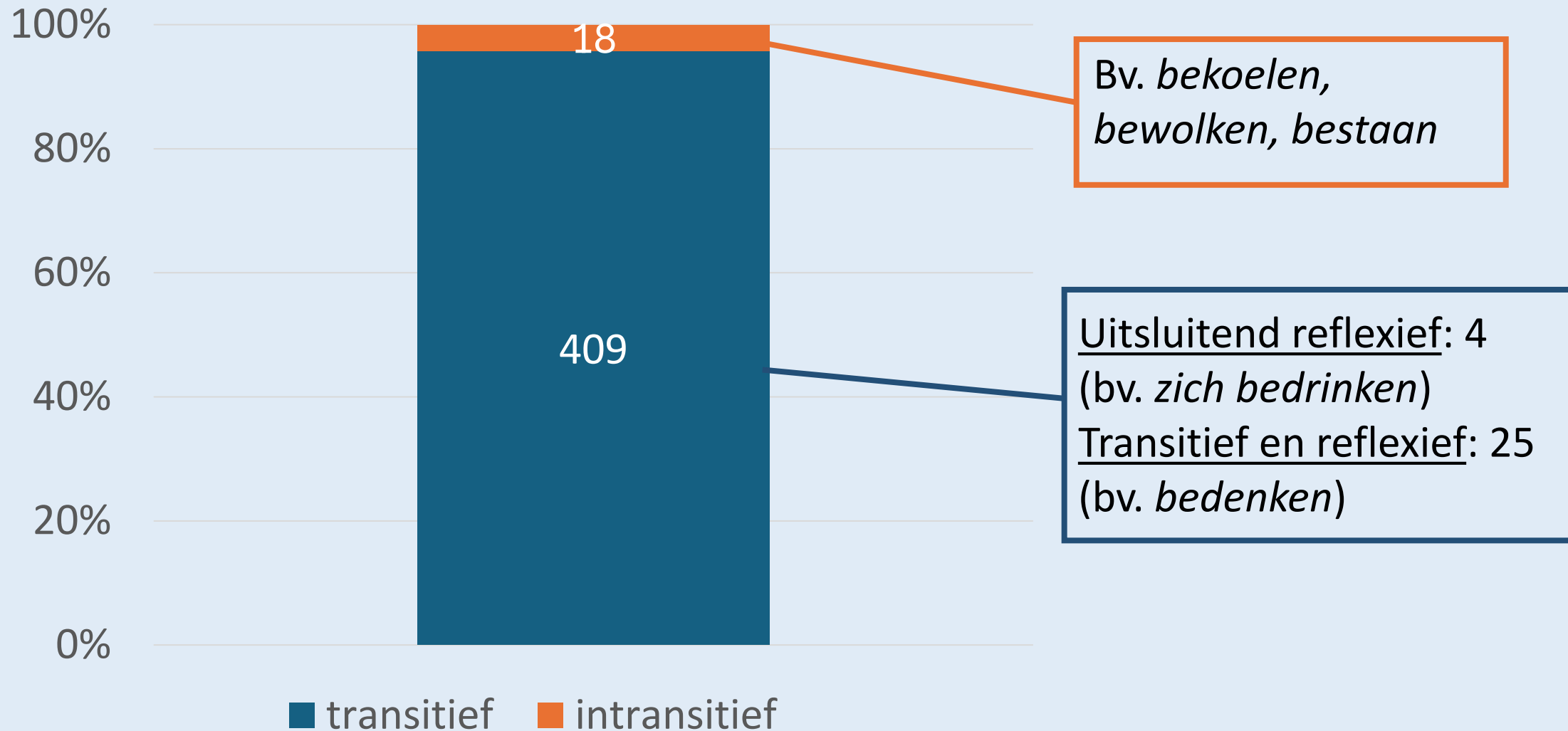
Resultaten: productiviteit

subst. > ww. > adj.

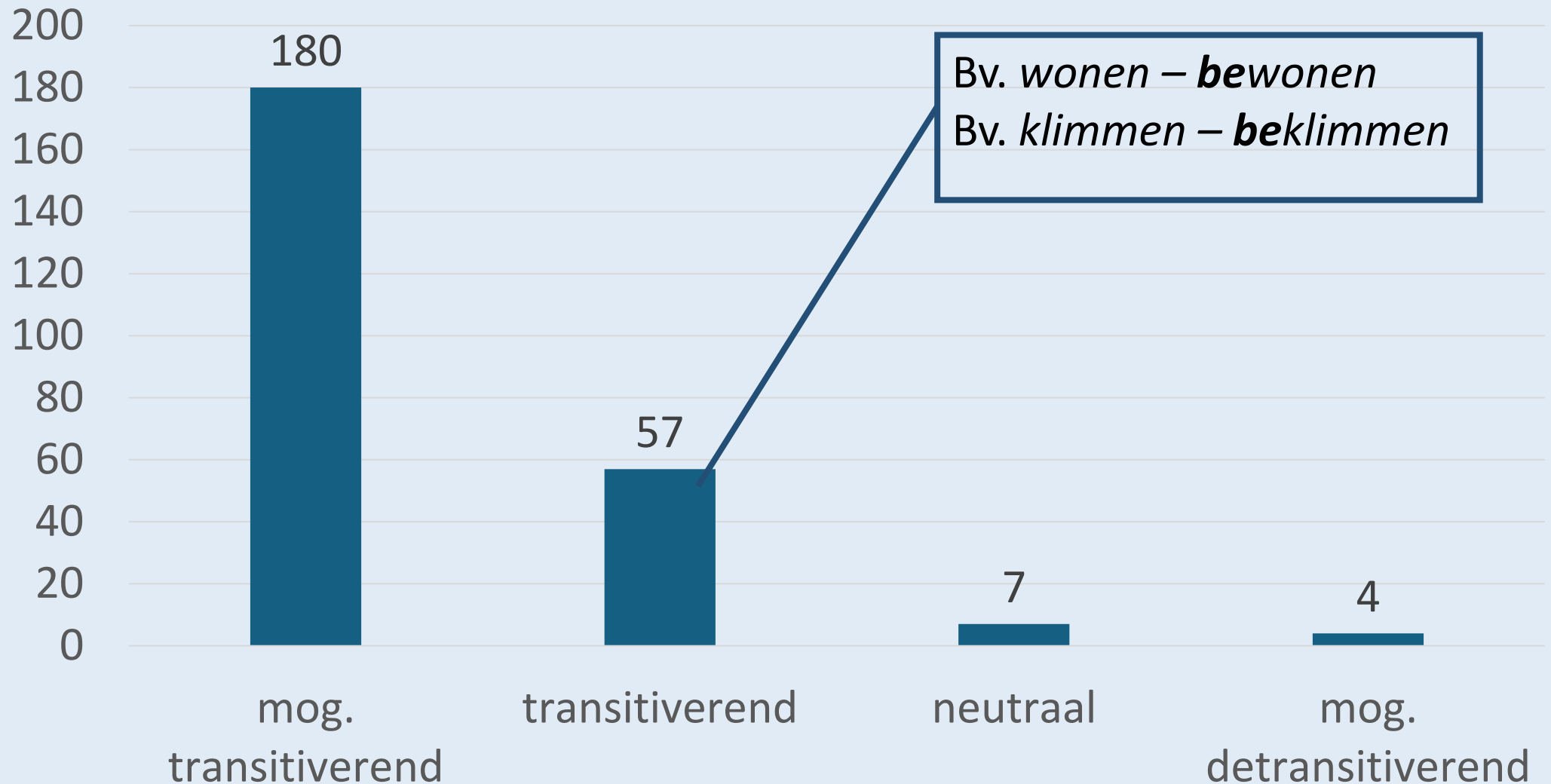
Hapax legomena ratio (cf. Baayen 2009)

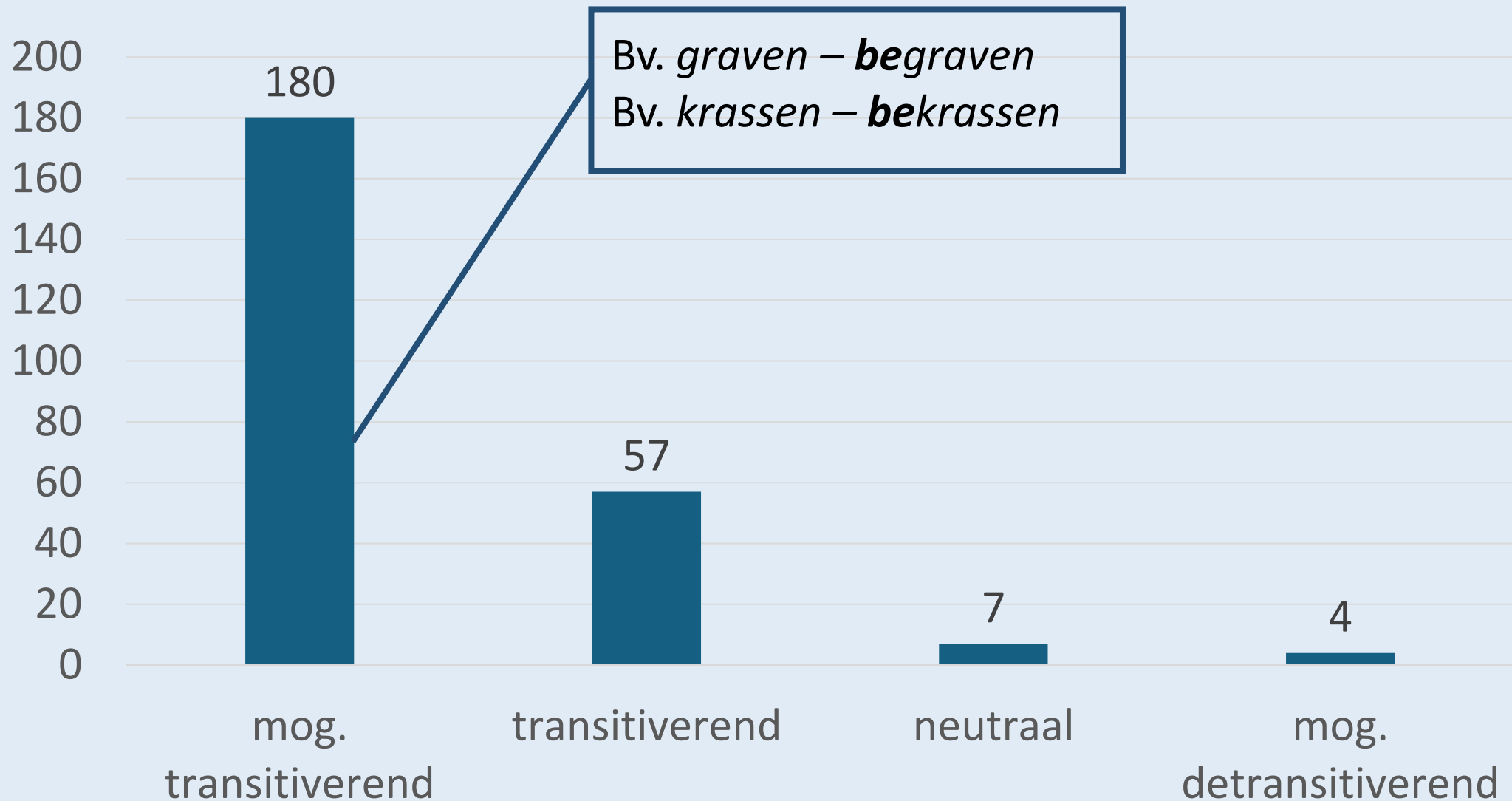
Resultaten: transitiviteit

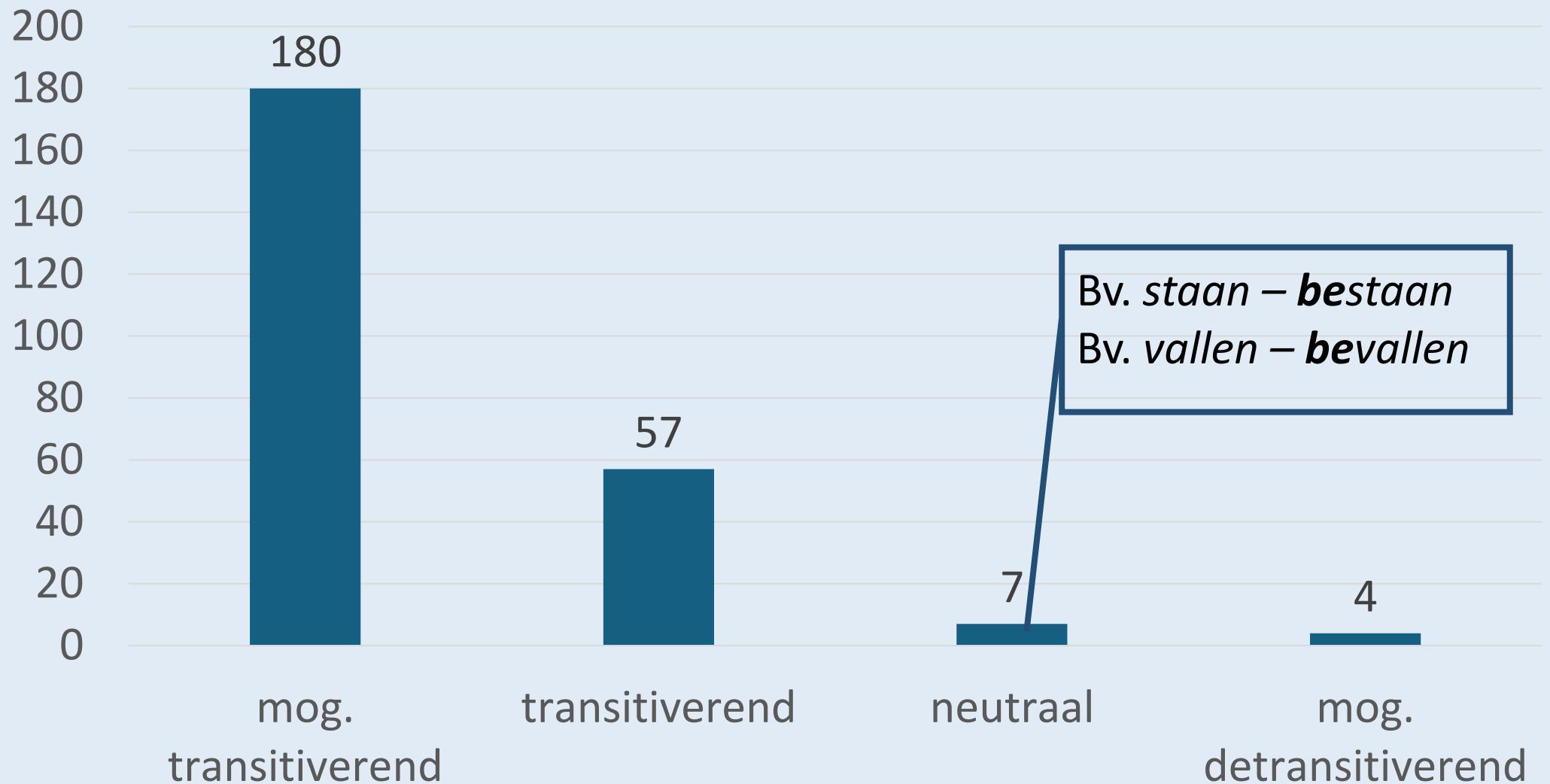
Resultaten: transitiverende waarde (248 ww.)

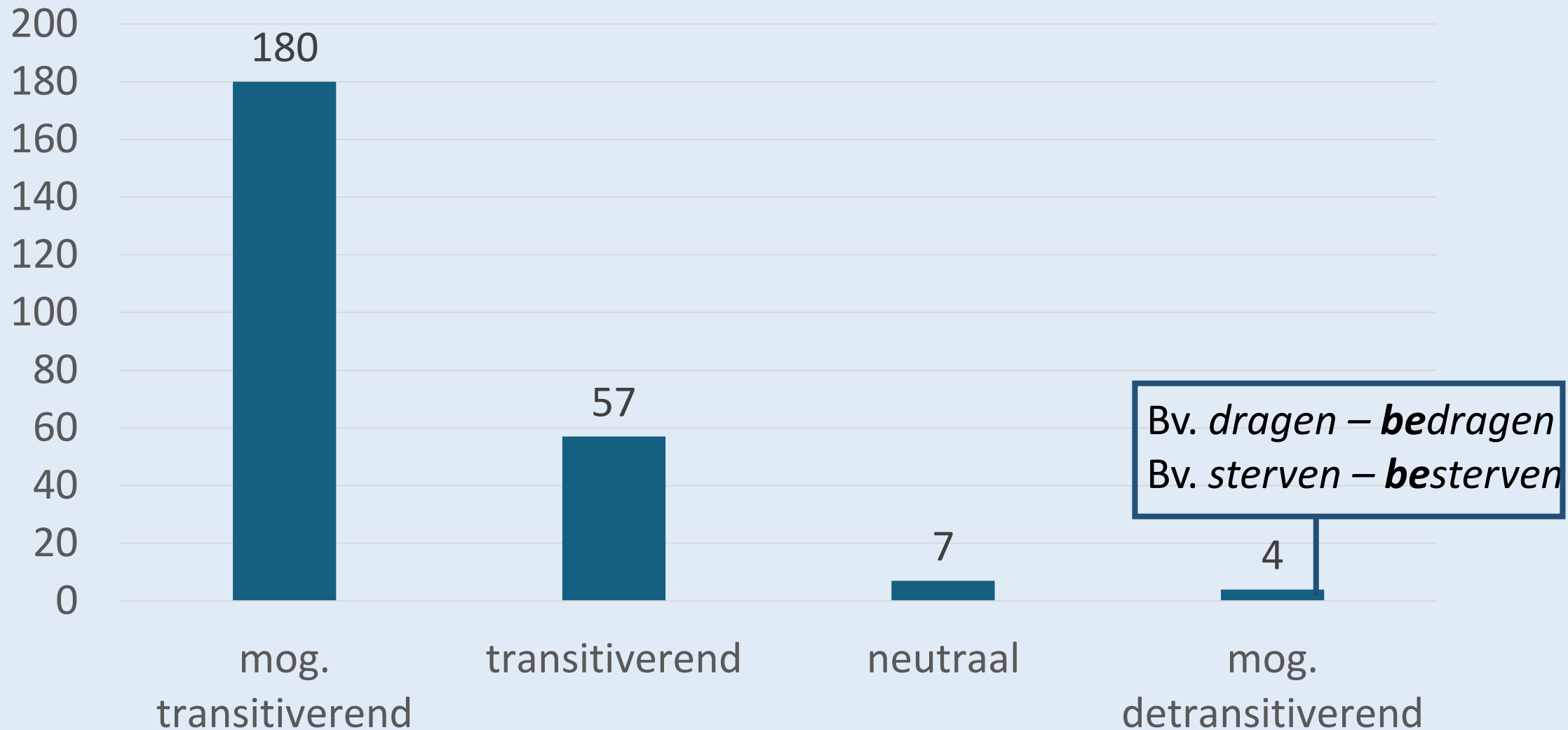
Resultaten: transitiverende waarde (248 ww.)

Resultaten: transitiverende waarde (248 ww.)

Resultaten: transitiverende waarde (248 ww.)

Resultaten: alternanties

➤ 39 niet-applicatief

antwoorden - beantwoorden
argumenteren - beargumenteren
danken (voor) - bedanken (voor)
dienen - bedienen
eindigen - beëindigen
erven - beërven
groeten - begroeten
halen - behalen
hoeden voor - behoeden voor
hoeven - behoeven
horen tot/bij - behoren tot
houden - behouden
ijveren voor - beijveren voor
kijken - bekijken
knibbelen op - beknibbelen op
luisteren - beluisteren
merken - bemerken
moeien met - bemoeien met
noemen - benoemen
oefenen - beoefenen
oordelen over - beoordelen op
rekenen - berekenen
rijden - berijden
schilderen - beschilderen
snijden - besnijden

Resultaten: alternanties

➤ 88 applicatief

antwoorden op - beantwoorden
bouwen in/op/aan - bebouwen
concurreren met/tegen - beconcurreren
denken over - bedenken
dingen naar - bedingen
discussiëren over - bediscussiëren
doelen op - bedoelen
drukken op - bedrukken
gieten rond/over/in/op - begieten
gluren naar - begluren
groeien op - begroeien
hangen aan/in/op/tegen - behangen
heersen over - beheersen
jagen naar/op - bejagen
jubelen over - bejubelen
kijken naar - bekijken
kladden op - bekladden
klagen over - beklagen
kleden op/in - bekleden
klimmen op - beklimmen
kloppen op - bekloppen
krassen op - bekrassen
kruipen op/over - bekruipen
laden in/op - beladen

Semantische nuance? (hypothesevorming)

- ‘**volledige beïnvloeding van object**’ (Eng. ‘affectedness’) (Booij 1992)

Bv. *Hij smeert choco op zijn boterham.*

*Hij **besmeert** zijn boterham met choco.*

! Maar:

Bv. *Ze luisteren naar muziek. – Ze **beluisteren** muziek.*

Bv. *Ze spelen gitaar. – Ze **bespelen** gitaar.*

Semantische nuance? (hypothesevorming)

- ‘**volledige beïnvloeding van object**’ (Eng. ‘affectedness’) (Booij 1992)

Bv. *Hij smeert choco op zijn boterham.*

*Hij **besmeert** zijn boterham met choco.*

Adjunct → Direct object

! Maar:

Bv. *Ze luisteren naar muziek.* – *Ze **beluisteren** muziek.*

PO → Direct object

Bv. *Ze spelen gitaar.* – *Ze **bespelen** gitaar.*

2x direct object

Semantische nuance? (hypothesevorming)

- **Algemene hypothese:** *be-* markeert de richting van de alternantie
 - **Semantische nuances:** afhankelijk van basisvariant (& veranderingen in argumentstructuur)
- Opdeling maken tov basisvariant: 3 types

Semantische nuance? (hypothesevorming)

①

Adjunct → Direct object

*klimmen (op) – **beklimmen***

→ ‘compleetheid’

②

PO → Direct object

*luisteren naar – **beluisteren***

→ agentiviteit (‘aandachtig’)
→ proto-agens & proto-patiens
van transitieve constructie

③

2x direct object/PO

*dienen – **bedienen***

→ ww.afh. (bv. abstract,
technisch, ...)

Semantische nuance? (operationalisering)

①

Adjunct → Direct object

*klimmen (op) – **beklimmen***

→ ‘compleetheid’

Methodologisch

→ verschil in kwantoren
op object-niveau

②

PO → Direct object

*luisteren naar – **beluisteren***

→ betekenis van transitieve
constructie (proto-agens &
proto-patiens)

Methodologisch

→ verschil in animaatheid
subject-object

③

2x (in)direct object/PO

*dienen – **bedienen***

→ ww.afh. (bv. abstract,
technisch, ...)

Methodologisch

→ DCA's op patiens

Danku!

Vragen of suggesties?

ann-sophie.vrielynck@uliege.be

Referenties

- Audring, J. 2025. be-. In *Taalportaal*. Geraadpleegd op 18 april 2025. < <https://taalportaal.org/taalportaal/topic/pid/topic-13998813294262520>>
- Baayen, R. H. 2009. Corpus linguistics in morphology: morphological productivity. In A. Luedeling & M. Kyto (red.), *Corpus Linguistics. An international handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton, 900–919.
- Booij, G. 1992. Morphology, semantics and argument structure. In I.M. Roca (red.), *Thematic Structure: Its Role in Grammar*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 47–64.
- Booij, G. 2022. 12.3.2.1. Het voorvoegsel *be-* (versie 3.0.). In *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Geraadpleegd op 18 april 2025. <https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/topic-11079585622140672>
- Van Dale. 2022. *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse Taal*. Utrecht: Van Dale Uitgevers.
- Debrabandere, F. 2010. *Brabants etymologisch woordenboek: de herkomst van de woordenschat van Antwerpen, Brussel, Noord-Brabant en Vlaams-Brabant*. Leuven: Davidsfonds.
- Instituut voor de Nederlandse taal. 2015. *SoNaR-corpus*. <http://hdl.handle.net/10032/tm-a2-h5>
- Lenci, A. 2012. Argument alternations in Italian verbs: a computational study. In V. Bambini, I. Ricci & P.M. Bertinetto (red.), *Linguaggio e cervello-Semantica. Atti del XLII Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana*. Rome: Bulzoni, 1–26.
- Van Noord, G. 2006. At last parsing is now operational. In P. Mertens, C. Fairon, A. Dister & P. Watrin (red.), TALN 2006. *Verbum Ex Machina. Actes de la 13ème conférence sur le traitement automatique des langues naturelles*. LLN: Cental, 20–42.
- Norde, M. & K. Van Goethem. 2015. Emancipatie van affixen en affixoiden: degrammaticalisatie of lexicalisatie? *Nederlandse Taalkunde* 20(1), 109–148.

Referenties (2)

Peterson, David A. 2007. *Applicative constructions*. Oxford: Oxford University Press.

Philippa, M., Debrabandere, F., Quak, A., Schoonheim, T. & N. Van der Sijs. 2018. *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam: AUP.

Pijpops, D. 2019. *How, why and where does argument structure vary? A usage-based investigation into the Dutch transitive-prepositional alternation*. Doctoraal proefschrift KU Leuven.

Pijpops, D. 2020. What is an alternation? Six answers. *Belgian Journal of Linguistics* 34, 283–294.

Van der Sijs, N. 2010. *Nederlandse woorden wereldwijd*. Den Haag: Sdu.

Van Veen, P. & N. Van der Sijs. 1997. *Etymologisch woordenboek: de herkomst van onze woorden (2e druk)*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

De Vries, M. & L. Te Winkel. 1851-1998. *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Geraadpleegd op 15 maart 2024. <http://gtb.inl.nl>

De Vries, J., Hogenhout-Mulder, M. & F. De Tollenaere. 1971. *Nederlands etymologisch woordenboek*. Brill: Leiden.

Zúñiga, F. & D. Creissels. 2024. Applicative constructions: An introductory overview. In F. Zuniga & D. Creissels (eds.), *Applicative Constructions in the World's Languages*, 1–56. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110730951-001>.